

De rol van de moedertaal in het onderwijs

Karijn Helsloot (taalkundig specialist en adviseur, Studio Taalwetenschap, Amsterdam)

De moedertaal van een mens bepaalt in belangrijke mate zijn identiteit en ondersteunt het proces van identiteitsvorming: “Wie ben ik, waar kom ik vandaan, wat doe ik, en hoe wil ik dat doen?” Identiteitsvorming is ook een meervoudig en dynamisch proces. Andere talen dan de moedertaal, zoals het Nederlands voor nieuwkomers in Nederland, dragen hier evenzeer toe bij. Hetzelfde geldt voor Nederlandse leerlingen die van huis uit met een andere taal dan het Nederlands opgroeien, of die tweetalig opgroeien met een dialect of tweede taal naast het Nederlands. Elk mens ontwikkelt een meervoudige identiteit, gekenmerkt door dynamische meertaligheid, door hybride grammatica’s (Aboh, 2015).

De moedertaal is in de regel de taal waarmee een kind de wereld ontdekt, waarmee het spelenderwijs kennis verwerft. De moedertaal is van grote cognitieve waarde: leren en nadenken vinden plaats dankzij deze eerste aangeboden taal. En sterker nog, de taal die een kind aangeboden krijgt beïnvloedt ook het denken over de wereld (Boroditsky, 2011). Aan het Max Planck Instituut in Nijmegen wordt hier onderzoek naar gedaan. “Op het Max Planck Instituut onderzoeken we de psychologische, sociale en biologische grondslagen van taal. Het doel is om te begrijpen hoe onze hersenen omgaan met taal, hoe taal samengaat met andere mentale processen en hoe cultuur samenhangt met taal.” (website MPI)

Wereldwijd is afgesproken dat het gebruik van de moedertaal beschermd dient te worden. Elk kind heeft het recht om te kunnen groeien en zich te kunnen ontwikkelen via deze taal. Tegelijkertijd dient elk kind dat migreert en zodoende in een ander taalgebied terecht komt de gelegenheid te worden geboden om onderwijs te kunnen volgen via de daar gebruikte taal of talen. Het verdrag van de Verenigde Naties inzake de *Rechten van het Kind*, waarin dit staat verwoord, is in 1995 door Nederland geratificeerd.

Leerkrachten zijn echter vaak geneigd de capaciteiten van nieuwkomers en anderstaligen gemiddeld lager in te schatten dan die van eentalige Nederlandse leerlingen. De vooroordelen van leerkrachten met betrekking tot dialectsprekende kinderen zijn eerder onderzocht (Kroon & Vallen, 2004), maar ook met betrekking tot geïntegreerde tweetaligen die Nederlands en Turks spreken is de valkuil aanwezig. Wanneer tweetaligen naast het Nederlands een ‘prestigieuze’ taal als het Duits spreken, toont de leerkracht meer waardering, waardoor de leerling beter functioneert (Goriot et al., 2015).

Onderzoek toont aan dat meertalig onderwijs ook ‘kansarme’ leerlingen ten goede komt: zij scoren beter op leestoetsen dan hun eentalige leeftijdsgenoten met hetzelfde relatief lage SES niveau (Thomas & Collier, 2012). Laag presterende leerlingen reageren goed wanneer hun thuistaal meedoet in het leerproces. Ook hun attitude ten opzicht van anderen verbetert erdoor (Devlieger et al., 2012).

Meertaligheid en functioneel veeltalig leren – in de praktijk

Functioneel veeltalig leren is het dagelijks structureel inzetten van het talenrepertoire van de leerlingen. Hieronder volgt een lijst met praktische tips om op uw school en in uw klas *functioneel veeltalig leren* vorm te geven. Dit is slechts een selectie van mogelijkheden om deze pedagogisch-didactische werkvorm tot bloei te laten komen. In de aangeleverde

literatuur kunt u meer inspiratie opdoen en verdieping vinden. Het is ook van groot belang dat u als team op school aan de slag gaat hiermee.

Het advies is om te starten met het opstellen van een taalbeleidsplan met het talenrepertoire van de school als uitgangspunt. Aan dit beleidsplan worden per bouw specifieke uitvoeringsontwerpen verbonden. Het opbouwen van plan en ontwerpen kost minimaal een jaar, en zal ook elk jaar weer herzien of aangevuld dienen te worden.

Een teamtraining *functioneel veeltalig leren* verzorgd door een schoolbegeleidingsdienst of gespecialiseerd taaladviesbureau bij u in de regio kan heel zinvol zijn. De training kan gekoppeld zijn aan het opstellen van het algemene taalbeleidsplan, aan het werk van de taalcoördinator, taalspecialist of intern begeleider. De hoofdrol ligt ook en vooral bij de groepsleerkrachten - en bij een docent Engels, indien aanwezig op de school - daarom verdient een training *functioneel veeltalig leren* uit te gaan van een breed samengestelde groep van deelnemers.

Een selectie van praktische tips *functioneel veeltalig leren*:

1. Het gaat om alle talen, d.w.z. om het Nederlands, het Engels en om alle thuishalen van de leerlingen, inclusief dialecten of talen die niet (meer) door de leerling zelf worden gebruikt, maar wel nog door ouders of grootouders.
2. Inventariseer in elke klas welke talen er zijn. Laat elke leerling zijn eigen repertoire in kaart brengen, en bewaren of opslaan in een taalportfolio.
3. Maak de verzameling aan talen goed zichtbaar aan de wand van het lokaal. Een (zelfgemaakte) wereldkaart maakt herkomst duidelijk.
4. De leerkracht zorgt ervoor dat klassikaal, individueel en/of in groepsvorm het gehele talenrepertoire van de klas dagelijks aan bod komt.
5. De leerlingen weten van elkaar welke talen ze spreken. Ze vormen groepjes vormen op grond van verstaanbaarheid. Dagelijks kunnen de groepjes in overleg treden en samenwerken. Breng ook verschillende taalgroepjes samen om in twee talen over hetzelfde onderwerp te praten. Focus op het Nederlands voor de transfer van thuistaal naar schooltaal.
6. Stimuleer dagelijks als leerkracht het vergelijken van kenmerken tussen de talen. De kenmerken hebben met woordenschat te maken, met grammatica en met stijl en gewoontes. We noemen dit *sharing grammars*.
7. Werk thematisch: aan de hand van een thema kan gericht gezocht worden in de verschillende talen naar i) woorden, *chunks* en zinnen, ii) teksten/verhalen, iii) etnisch-cultureel bepaalde kenmerken.
8. Laat minimaal 2x in de week sprekers van dezelfde thuistaal uit verschillende klassen elkaar opzoeken en samenwerken aan een (schoolbreed) thema of reguliere opdrachten aan elkaar voorleggen.
9. Zorg voor speciale taalschriften waarin de leerling zijn eigen taal kan noteren. Het kan om een woordenschapschrift gaan: naast woorden NLD en ENG, ruimte voor woorden in de eigen taal. Het kan ook om een schrijfschrift gaan: elke dag een stukje schrijven in de drie talen, NLD, ENG en de thuistaal, doet wonderen.
10. Geef elke nieuwkomer een of meer Nederlandstalige taalbuddies. Wissel de buddies regelmatig af, of verbind het buddieschap aan specifieke taken waardoor verschillende teams ontstaan.
11. Betrek ouders/verzorgers dagelijks door ze uit te nodigen in de klas en specifieke taken te laten uitvoeren of begeleiden, en door ze na school thuis met hun kind opdrachten uit te voeren.

12. Zorg voor thuistaalmaterialen, gedrukt, tastbaar en digitaal, in de klas en in de school.
13. Bespreek met de ouders welke leermiddelen er zijn die de ontwikkeling van de thuistaal kunnen ondersteunen.
14. Kijk welke instanties in de omgeving materialen in de thuistaal kunnen leveren. We denken aan de openbare bibliotheek, aan taalinstututen, gebedshuizen, culturele centra, winkels of bedrijven gelieerd aan de specifieke taal.
15. Stel met leerling en ouders een leerplan thuistaal op, als mogelijk, afgestemd op het curriculum NLD en ENG.
16. Zet op het rapport een onderdeel thuistaal, en beoordeel de inzet, groei enz. op grond van bespreking met lln en ouders.
17. Organiseer met regelmaat een talendag, de talen-van-de-schooldag, waarbij de deuren van de klas en van de school openstaan.
18. Breng in kaart welke talen worden gesproken door het schoolpersoneel? Zet deze talenkennis in bij het onderwijs.

Bronnen

- Aboh, E. O. (2015). *The Emergence of Hybrid Grammars: language contact and change*. (Cambridge approaches to language contact). Cambridge: Cambridge University Press.
- American Academy of Arts and Science, *The State of Languages in the U.S. A statistical report*. 2016 <http://www.amacad.org/multimedia/pdfs/publications/researchpapersmonographs/State-of-Languages-in-US.pdf>
- Avoird, T. van der, P. Broeder & G. Extra (2001). "Immigrant minority languages in the Netherlands." In: *The other languages of Europe*. Edited by G. Extra and D. Gorter. Multilingual Matters
- Baker, C. & S. Prys Jones (1998). *Encyclopedia of bilingualism and bilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & P. van Avermaet (2008). *Taal, Onderwijs en de samenleving. De kloof tussen beleid en realiteit*. berchem: EPO.
- Blommaert, J. & P. van Avermaet (2013). *Wiens Nederlands? Over taalnaïviteit in het beleid*. jmeblommaert.wordpress.com
- Boroditsky, L. (2011). 'How Language Shapes Thought', *Scientific American*, Vol. 304, No. 2, pages 62–65.
- Celic, C. and K. Seltzer, Translanguaging, A CUNY-NYSIEB Guide for Educators 2012/2013
- Corda, A., C. Phielix & E. Krijnen (2012). Wat weten we over vroeg Engels op de basisschool?
- Effecten van vroeg vreemde talenonderwijs op de moedertaal en de leerprestaties in de vreemde taal: review van de onderzoeksliteratuur.
- Conteh, J. and G. Meier (2014). *The multilingual turn in languages education: opportunities and challenges*. Bristol: Multilingual Matters.
- Cornips, L. & K. van den Heuvel (2015). Staat het opgroeien in dialect een goede woordenschat in het Nederlands in de weg? *LTM* 2015/7
- Cummins, J. (2013). "Language and Identity in Multilingual Schools: Constructing Evidence-based Instructional Policies." In: *Managing Diversity in Education. Languages, Policies, Pedagogies*, edited by D. Little, C. Leung and P. Van Avermaet, 3-26. Bristol: Multilingual Matters.
- Devlieger, M., C. Frijns, S. Sierens, K. van Gorp, *Is die taal van ver of van hier? Wegwijs in talensensibilisering, van kleuters tot adolescenten*. Acco 2012
- Dorren, G. (2015). 'Mensen met meertaligheid.' *Levende Talen Magazine* 2015/7.
- Edina, Country report Nederland. E. Le Pichon, R. van Erning, S. Baauw Emmelot, Y. & Van Schooten, E. (2006). *Effectieve maatregelen ter bestrijding van taalachterstanden in het primair onderwijs*. Amsterdam: SCO Kohnstamm Instituut.
- Europees Platform (2014). *Passie voor tweetalig onderwijs: een geschiedenis van 25 jaar succesvol onderwijs vernieuwen*. EP-Nuffic.

- Extra, G. & D. Gorter (2001). *The other languages of Europe*. Edited by G. Extra and D. Gorter. Multilingual Matters
- Extra, G. K. Yagmur (2012). *Language Rich Europe. Trends in beleid en praktijk voor meertaligheid in Europa*. British Council. Beschrijving Nederland van Saskia Benedictus - van den Berg.
https://pure.knaw.nl/ws/files/473170/LRE_-_Trends_in_beleid_en_praktijk_voor_meertaligheid_in_Europa_pp_170-183.pdf
- Extra, G. (2016). The constellation of languages in Europe: comparative perspectives on regional minority and immigrant minority languages.
- García, O. 2009. *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Malden, MA and Oxford: Basil/Blackwell.
- García, O. & L. Wei (2013). *Translanguaging. Language, Bilingualism and Education*. New York: Palgrave MacMillan.
- García, O., Johnson, S. & Seltzer, K. (2017). *The Translanguaging classroom. Leveraging student bilingualism for learning*. Philadelphia: Caslon.
- Gemeente Amsterdam (2014). Taal is Cruciaal. Verslag publieksdebat 2010-2014. E. Hamers & C. van Eerd. Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling. www.christinevaneerd.nl
- Goriot, C. et al. (2015). 'Benefits of being bilingual? The relationship between pupils' perceptions of teachers' appreciation of their home language and executive functioning.' *International Journal of Bilingualism*, 1–14.
- Haan, A. de, P. Leseman & E. Elbers (2011). *Pilot gemengde groepen 2007-2010. Onderzoeksrapport*. Universiteit Utrecht Afdeling Orthopedagogiek.
- Haan, A. de (2015). *Effects of preschool education in mixed and targeted classrooms*.
<http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/322447>
- Helsloot, C.J. (2008), *SJOES*. Een multimediale en creatieve methode voor leerlingen van 5 tot 8 jaar ter stimulering van taargevoel en meertaligheid. www.studiotaalwetenschap.nl.
- Helsloot, C.J. & C. Schwippert (2002). *Taaltrouters. Een multimediaal en interactief project over meertaligheid voor leerlingen van 10-14 jaar*. Te bestellen via Studio Taalwetenschap, Amsterdam.
- Helsloot, C.J. & A. Vink (2003), *Klank van de Dag. Spellingsoefeningen*. Uitsluitend eerste editie. ABC, Amsterdam
- Helsloot, C.J. & G.J. Kootstra, (2015). *Meertaligheid in het onderwijs: Elke taal telt mee*. Beleidsinitiatief.
<http://www.multilingualism.humanities.uva.nl/uncategorized/meertaligheid-in-het-onderwijs-elke-taal-telt-mee/>
- Joint National Committee for Languages - National Council for Languages and International Studies, Washington. *Dual language Education Can Close Achievement Gap*. www.languagepolicy.org
- Karsten, S. (2010). School segregation. In *Equal Opportunities? The labour market integration of the children of immigrants*. (pp. 193-209). Parijs: OECD. DOI: 10.1787/9789264086395-en
- Kroon, S. & T. Vallen (2004). *Dialect en school*. Amsterdam: Academic Publishers.
www.leraar24.nl
- Leeuw, B. van der (red.), et al. (2015). *Vakspecifieke trendanalyse Nederlands*. Enschede: SLO.
- Meijerink, J., M. van der Werff, M. Sanders (2016). *Werkwijzer kwaliteitszorg onderwijs nieuwkomers*. ABC Amsterdam. (de werkwijzer zelf staat (nog) niet op de site)
<http://www.hetabc.nl/professionals/metropool/nieuwkomers/professionals/>
- OECD (2015). *Immigrant Students at School: Easing the Journey towards Integration*, OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264249509-en>
- Oosterloo, A., (2012) *Vanzelfsprekend meertalig*. Tijdschrift Taal, jaargang 3, nummer 5 (opdracht van MinOCW: *Vanzelfsprekend meertalig. Perspectieven en bouwstenen voor meertaligheid in het leerplan*.)
- OECD (2015). *Immigrant Students at School: Easing the Journey towards Integration*, OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264249509-en>
- Pulinx, R., P. Van Avermaet, O. Agirdag (2015). *Silencing linguistic diversity: the extent, the determinants and consequences of the monolingual beliefs of Flemish teachers*. *International Journal of Bilingual education and Bilingualism*, Routledge, Taylor & Francis Group.
- Riemersma, A., (2012) *Meertalig onderwijs. Geen luxe, maar vanzelfsprekend en noodzakelijk*. Tijdschrift Taal, jaargang 3, nummer 5
- Teunissen, N. (2014). *'Als de school kapot is, dan pas ga ik weg!' Het recht op onderwijs en onderwijsdoelstellingen voor asielzoekerskinderen*. Onderzoeksrapport. Stichting Kinderpostzegels Nederland.

- Thijs, A., et al. (2009). *Leren omgaan met culturele diversiteit. Aandachtspunten voor een kansrijke aanpak*. SLO, Enschede
- Thomas, W.P., & Collier, V.P. (2012). *Dual Language Education For a Transformed World*. Albuquerque, NM: Dual Language Education of New Mexico – Fuente Press.
- Sitaldin, S., G. Watkin, C. Vis, M. Smits, *Rapport Meertaligheid*, December 2011
- UK, Department for Children, Schools and Families (2007). *Supporting children learning English as an additional language, Primary National Strategy*. www.standards.dcsf.gov.uk of www.teachernet.gov.uk/publications
- UNESCO, *Multilingual education. Why is it important? How to implement it?*
<http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002265/226554e.pdf>
- Van Avermaet, P. (2015). 'Waarom zijn we bang voor meertaligheid?' **LTM** 2015/7.
- Van Praag, L. et al. (2016). *Haal meer uit meertaligheid. Omgaan met talige diversiteit in het basisonderwijs*. Acco, Leuven / Den Haag.
- Vereniging van Leraren Levende Talen (2013). *Van taalachterstandsbestrijding naar taaldiversiteitsbeleid*. Adviezen van de Vereniging van Leraren in Levende Talen voor meertaligheidsbeleid in het Nederlandse basis- en voortgezet onderwijs. J. Richter, T. van der Ven & G. Extra. Archief Levende Talen.
[http://www.mercatorresearch.eu/fileadmin/mercator/research_projects_files/Ire/Van taalachterstand sbestrijding naar taaldiversiteitsbeleid.pdf](http://www.mercatorresearch.eu/fileadmin/mercator/research_projects_files/Ire/Van_taalachterstand_sbestrijding_naar_taaldiversiteitsbeleid.pdf))